

УДК 336.71:339.9

Н.М. Ігнатченко

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ УЧАСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Стаття присвячена дослідженню стратегічних орієнтирів розвитку міжнародної інвестиційної діяльності комерційних банків України з урахуванням сучасних особливостей глобального фінансового середовища.

The article is devoted research of strategic perspectives of development of international investment activity of commercial banks of Ukraine taking into account the modern features of global financial environment.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, міжнародна інвестиційна діяльність, портфельні інвестиції, прямі інвестиції, цінні папери, інвестиційний простір.

Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується інтенсифікацією глобалізаційних процесів в усіх сферах і напрямках економічної діяльності. Це стосується, зокрема, і фінансового сектору. Фінансова глобалізація здійснює вагомий вплив на загальне економічне зростання, переважно, за рахунок підвищення глобальної пропозиції капіталу та стимулювання розвитку національної фінансової системи,

що підвищує ефективність розподілу ресурсів, створює нові фінансові інструменти та покращує якість банківських послуг. У цьому зв'язку для забезпечення економічного зростання України пріоритетним завданням економічної політики є нарощення обсягів інвестицій та покращення їх структури. У ситуації, коли незначною є частка підприємств, що мають ресурси для здійснення інвестицій, а бюджет має здебільшого соціальну спрямованість, інвестиціями можуть виступати кошти, що обертаються на фінансових ринках. Невід'ємними учасниками інвестиційного процесу сьогодні є комерційні банки, які посідають вагоме місце в усіх сегментах інвестиційного ринку. Фінансування інвестицій у реальний сектор національної економіки через ринок інвестицій і залучення на ці цілі вітчизняних та іноземних капіталів, через активну участь у даному процесі банків, повинно забезпечити сталий економічний розвиток України. Тому розвиток інвестиційного ринку як складового елемента глобального фінансового простору та активізація діяльності комерційних банків на ньому з метою набувають особливого значення.

Вагомий внесок у дослідження проблем міжнародної інвестиційної діяльності комерційних банків та напрямів її розвитку зробили сучасні вітчизняні та західні вчені. Серед них доцільно виокремити роботи Алексєєва А., Ачкасова А., Балацького О., Бергера Ф., Бірмана Г., Брітченко І., Вакаріна С., Василика О., Гладких Д., Гуляєвої Л.П., Данилова Ю., Жукова Є., Іванова Н., Кириченко О., Кисельова В., Криклій А.С., Луців Б., Міркіна Я., Пересади А., Редхеда К., Шарпа У. та ін. Проте питання визначення стратегічних орієнтирів участі комерційних банків України у глобальних інвестиційних процесах на основі визначення пріоритетних напрямів їх взаємодії з міжнародним фінансовим середовищем потребують більш ґрунтовного дослідження.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні стратегічних орієнтирів участі комерційних банків України у глобальних інвестиційних процесах. Це передбачає виконання таких завдань: визначення економічних вимірів інвестиційної діяльності комерційних банків, обґрунтування пріоритетів її розвитку в сучасних умовах, розробка стратегічних орієнтирів включення комерційних банків у глобальний фінансовий простір у напрямі інвестиційної діяльності.

Зважаючи на те, що сфера банківського інвестування України є складовою світового інвестиційного простору, стратегічні орієнтири її розвитку повинні ґрунтуватися, передусім, на визначенні особливостей середовища міжнародної інвестиційної діяльності. Тому економічні виміри інвестиційної діяльності комерційних банків доцільно розділяти на загальні та конкретні, які є взаємопов'язаними і мають розглядатися за допомогою комплексного підходу. До першої групи варто віднести такі: рівень привабливості інвестиційного середовища, рівень розвитку банківської системи, ступінь розвитку банківського законодавства, ступінь розвитку ринку цінних паперів. В якості специфічних вимірів варто виділити структуру та динаміку кредитно-інвестиційного портфелю, динаміку частки довгострокових кредитів та цінних паперів в активах, динаміку зміни основних інвестиційних ресурсів комерційних банків [8]. Зазначені елементи повинні бути досліджені у їх взаємозв'язку та взаємовпливі на розвиток інвестиційної діяльності комерційних банків. На цій основі доцільно розробити систему пріоритетів, що базуються на розглянутих вище економічних вимірах.

Першим із них виступає оптимізація розвитку фінансового ринку. З метою завчасного виявлення та ліквідації передумов фінансової нестабільності, обмеження національного ринку від негативного впливу міжнародних кризових процесів доцільно використовувати іноземний досвід їх регулювання. Проте враховуючи недосконалість розвитку національного фінансового ринку та постійну потребу у значному обсязі вільних грошових коштів, які можуть бути використані для оновлення основних фондів, поповнення обігових коштів, використання у якості кредитних ресурсів більшість заходів будуть неефективними. Тому для вітчизняного фінансового простору як елементу загальносвітового пріоритетного значення набуває реалізація заходів контролю над капіталом, лібералізацією та стимулюванням розвитку фінансового ринку. Передумовою цього виступає стимулювання притоку іноземного капіталу до країни у вигляді прямого або портфельного інвестування, а також зовнішніх запозичень [2, с. 132].

Крім того, в контексті інтеграції у міжнародний інвестиційний простір особливого змісту набуває посилення взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями. Зокрема, йдеться про Міжнародну фінансову корпорацію, співпраця з якою здійснюється лише по лінії технічної допомоги, тоді як цілком можливою є реалізація співпраці в інших сферах капіталовкладень. Також стає вагомим відпрацювання механізму взаємодії з Багатостороннім агентством гарантування інвестицій. З огляду на високий ризик, властивий Україні, агентство могло б надати істотну допомогу у залученні інвестицій. Характеризуючи в цілому напрями використання коштів, отриманих у вигляді кредитів від міжнародних фінансових організацій, слід зазначити, що вони переважно використовувалися для досягнення макроекономічної стабілізації. Питома вага фінансування інвестиційних проектів не перевищує 5 % [5]. Оскільки в даний час макроекономічна стабільність практично досягнута, вектор співробітництва має бути спрямований в мікроекономіку, з орієнтацією на фінансування інвестиційних проектів. Враховуючи те, що основним напрямом інтеграції України в міжнародну фінансову систему стало залучення іноземних позик, важливим є забезпечення зовнішньої платоспроможності країни. Її рівень визначається, насамперед, співвідношенням показників державного боргу з основними макроекономічними показниками. Становлення розвиненої ринкової економіки неможливе без створення умов для активізації інвестиційного процесу. Джерелом інвестицій як фактора економічного зростання є внутрішні та зовнішні вкладення. У зв'язку з цим необхідно розробити механізм, здатний забезпечити мобілізацію капіталу для інвестицій у реальний сектор.

Саме банк, на відміну від інших фінансових установ, є універсальною організацією, що може надавати максимальну кількість і забезпечувати найкращу якість послуг в інвестиційній сфері. Але на українському фондовому ринку професійна інвестиційно-банківська діяльність недостатньо розвинена, і це гальмує процес виходу підприємств на фондовий ринок. Таким чином, розвиток інвестиційно-банківської справи стає необхідною і важливою передумовою удосконалення інвестиційного механізму українського фондового ринку [3].

Наступним напрямом оптимізації виступає розвиток ринку цінних паперів. Вітчизняний фондовий ринок характеризується низькою ринковою капіталізацією, недостатньою прозорістю та ліквідністю. Система державного регулювання інвестиційної діяльності має досить складну структуру. Вона охоплює не тільки заходи регулювання конкретних процесів, а й інструменти регулювання, що використовуються окремими

напрямами економічної політики. Система регулювання спрямовується на реалізацію функцій життєдіяльності суспільства, які держава бере на себе. Тому система державного регулювання інвестиційної діяльності повинна будуватися за таким принципом: встановлення функцій системи, визначення напрямів проведення економічної політики, що спрямовуються на реалізацію цих функцій, здійснення підбору інструментів втілення у життя цієї політики і, нарешті, розробка та обґрунтування заходів регулювання конкретних процесів [1].

З погляду державного регулювання інвестиційної діяльності важливого значення набуває захист конкуренції і регулювання цін на інвестиції, державна підтримка інвестицій і підприємництва з метою розвитку ринкових відносин і конкуренції в інвестиційній сфері. Серед основних стратегічних цілей інвестиційної політики для України слід виділити такі: створення сприятливого інвестиційного клімату; залучення капітальних вкладень у виробництво; інвестиційне забезпечення структурної перебудови економіки; мобілізація всіх джерел інвестиційних ресурсів та їх ефективне використання; забезпечення зростання валового внутрішнього продукту; створення умов для нарощування внутрішніх інвестиційних ресурсів.

Відповідно до визначених цілей головними завданнями інвестиційної політики мають бути такі: збільшення обсягу інвестиційних ресурсів за рахунок всіх джерел фінансування (кредитні ресурси комерційних банків, кошти приватних та іноземних інвесторів, кредитні лінії, бюджетні та власні кошти); визначення пріоритетних напрямів використання капіталовкладень, в тому числі державних у межах бюджету; забезпечення ефективного використання капітальних вкладень, удосконалення їх відтворювальної і технологічної структури. З метою стимулювання банків України до інвестиційної діяльності потрібно здійснити ряд заходів. Серед них пріоритетне значення мають по-перше, запровадження пільг з оподаткування та резервування залежно від складу портфеля цінних паперів і заохочення у такий спосіб комерційних банків займатися довгостроковими вкладеннями коштів в економіку країни; по-друге, перегляд НБУ рівня ризику цінних паперів емітентів, у яких держава має значні пакети акцій, щоб запобігти відволіканню значної частини ресурсів комерційних банків для формування резервів; по-третьє, спрощення механізму надання кредитів рефінансування під заставу цінних паперів, які знаходяться в інвестиційному портфелі комерційного банку; по-четверте, адаптування положень мінімізації ризику інвестування до особливостей динамічної діяльності сучасних комерційних банків; по-п'яте, встановлення власних лімітів на інвестиції в цінні папери відповідно до розробленої власної стратегії розвитку банку; по-шосте, збільшення капіталізації банківських установ за рахунок зниження кількості неконкурентоздатних, шляхом їх злиття і приєднання.

Проте сьогодні, коли світова фінансова криза викликала істотні зміни в економіці країни, виникли нові проблеми в розвитку економічної ситуації та інвестиційної діяльності. До причин, які стримують інвестиційну діяльність банків в Україні належать [4]: короткостроковий характер ресурсної бази банків; неплатоспроможність більшості позичальників, відсутність гарантій повернення ними кредитів та ліквідної застави; поглинання українських банків іноземним капіталом, що призводить до втрати економічної незалежності; втрата довіри населення та підприємців до українських банків, що пов'язано з подіями загострення економічної кризи в Україні та світі; високий рівень внутрішніх та зовнішніх інвестиційних ризиків, які не готові взяти

на себе банки; високі відсоткові ставки за кредитами; відсутність дієвого механізму стимулювання з боку держави. З метою активізації інвестиційної діяльності банків держава має забезпечити, по-перше, можливість накопичення банками необхідних коштів; по-друге, розділити з ними ризик інвестиційної діяльності, зумовлений економічним становищем країни; по-третє, сприяти підвищенню прибутковості інвестиційної діяльності. Як свідчить практика, для того, щоб працювали інвестиції, банки повинні володіти дешевими ресурсами, які перерозподіляються від імені держави. За таких обставин актуальним є створення спеціалізованих інвестиційних банків на основі державних ресурсів, але за принципом роботи комерційних [6].

Банківська система України здатна забезпечити значний обсяг інвестиційних ресурсів, яких потребує вітчизняна економіка на сучасному етапі розвитку. Інвестиційна діяльність банків та економічне зростання — це два взаємопов'язані процеси. Економічне зростання значною мірою залежить від здійснення банками інвестицій, і навпаки. Таким чином, щоб покращити інвестиційний клімат та забезпечити подальший розвиток інвестиційної діяльності банків в Україні, необхідною є розробка та обґрунтування державної інвестиційної політики, спрямованої на перетворення вітчизняних банків в активних інвесторів української економіки, яка забезпечить мобілізацію достатніх обсягів інвестиційних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку економіки. Банківська система є найбільш потужним сегментом вітчизняного фінансового сектору, на яку припадає переважна частка загальних активів фінансових установ України. Характерною особливістю її розвитку в останні роки є стрімке нарощення обсягів активних операцій, насамперед у сфері споживчого та іпотечного кредитування, підвищення рентабельності банківських установ та збільшення присутності іноземного капіталу [7].

Незважаючи на домінуючі позиції банківської системи на фінансовому ринку України, в цілому її можна охарактеризувати як недостатньо розвинену, оскільки за такими показниками як співвідношення капіталу та активів банків до ВВП вона відстає від більшості країн світу. Основними її недоліками є: низький рівень капіталізації банків, як наслідок — нездатність банківської системи забезпечити економічне зростання необхідними за обсягами, ціною і термінами кредитними ресурсами; відсутність у більшості банків планування та стратегії розвитку, ефективних механізмів та інструментів управління ризиками; невідповідність принципів корпоративного управління банків міжнародним стандартам [8]. До найбільш актуальних проблем розвитку банківської системи, що потребують свого негайного вирішення, належать: неадекватність розміру банківського капіталу обсягам кредитних операцій; незбалансованість між термінами залучених грошових ресурсів та строками наданих кредитів; неконкурентне ціноутворення на існуючі кредитні послуги та завищений рівень процентної маржі; невідповідність рівня банківського менеджменту сучасним світовим стандартам; недостатня ефективність банківського нагляду; значна залежність діяльності банків від валютної складової та зовнішніх політико-економічних чинників. Це має вирішуватися у таких напрямках. По-перше, підвищення рівня капіталізації банків та конкурентоспроможності банківських кредитних послуг. Йдеться, насамперед, про підвищення рівня капіталізації банківських установ, що має здійснюватись з урахуванням зростання обсягів кредитних операцій, шляхом залучення до банків додаткового акціонерного капіталу, стимулювання капіталізації прибутку в банках, впровадження

обов'язкового котирування та продажу банками власних акцій на організованому ринку цінних паперів.

По-друге, поширення міжнародних стандартів корпоративного управління. Зокрема, в цьому аспекті, важливого значення набуває розширення Національним банком України переліку та посилення вимог до змісту інформації, що підлягає обов'язковому оприлюдненню — про фінансовий стан, власників, структуру управління, якісні характеристики менеджменту, основні інвестиції, що стане вагомою передумовою розширення інвестиційної привабливості.

По-третє, удосконалення системи управління ризиками. Йдеться, передусім, про забезпечення сприятливих умов для розвитку сучасних форм кредитування, з одночасним удосконаленням механізму захисту прав кредиторів і споживачів банківських послуг; становленню мережі рейтингових агентств як незалежних оцінювачів фінансового стану банків та їх ризиків.

По-четверте, оптимізація банківського регулювання та нагляду. Щоб наблизити банківську систему України до міжнародних стандартів і підвищити безпеку банківської діяльності, має продовжитися робота з впровадження ключових документів Базельського Комітету з банківського нагляду, орієнтованих на здійснення процесу нагляду на основі оцінки ризиків та забезпечена реалізація стратегії активного банківського нагляду. З цією метою мають розвиватися ризик-орієнтовані підходи банківського нагляду, що включають в себе оцінку кількісних характеристик ризику та якості управління ризиками як на рівні індивідуального банку, так і банківської системи загалом.

Отже, серед основних напрямів державної політики щодо стимулювання іноземних інвестиційних операцій комерційних банків найефективнішими будуть такі: зменшення податкового тиску на банки, особливо у сфері довгострокового кредитування реального сектору економіки; сприяння капіталізації банків шляхом звільнення від оподаткування прибутку, який спрямовується на цю ціль, оскільки саме достатній обсяг власного капіталу забезпечує активну і прибуткову діяльність у сфері інвестування; звільнення від оподаткування частини прибутків комерційних банків або зменшення податкової ставки для банків, якщо вони спрямовують свої кошти на розвиток науки та в інноваційні проекти; удосконалення системи страхування інвестиційних ризиків комерційних банків для заохочення банків до надання довгострокових кредитів; удосконалення системи іпотечного кредитування, розвиток внутрішнього ринку іпотечних цінних паперів (заставних та іпотечних облігацій); створення умов для поживлення інвестиційної діяльності у спеціальних зонах і на територіях пріоритетного розвитку, де запроваджено спеціальний режим інвестиційної діяльності для суб'єктів господарювання.

1. *Алексєєв А.А.* Модель оптимізації активно-пасивних операцій комерційного банку / А.А. Алексєєв, А.В. Розумний // *Фінанси України*. — 2000. — № 8. — С. 123–131; 2. *Вовчак О.Д.* Банківська інвестиційна діяльність в Україні: підручник / О.Д. Вовчак. — Львів: Вид-во Львівської КА, 2005. — 544 с.; 3. *Івасів І.* Вплив іноземних банків на банківську систему України / І. Івасів, Р. Корнилюк // *Вісник НБУ*. — 2011. — № 10. — С. 84–91; 4. Іноземний банківський капітал в Україні. Газета «Цінні папери України». — № 24. — 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.securities.org.ua/securities_paper/review.php?id=669&pub=5179; 5. *Криклій А.С.* Сучасний стан та особливості діяльності вітчизняних банків в інвестиційній сфері / А.С. Криклій, В.А. Криклій // *Економіка та держава*. — 2008. — № 6. — С. 6–9;

6. *Леонов С.В.* Банківське інвестування: взаємозв'язок економічних категорій / С.В. Леонов // Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. — Дніпропетровськ, 2008. — Том 1. — С. 59–61; 7. Міжнародна інвестиційна позиція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=582; 8. Показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.